

Валерій Мачуський

ВИТОКИ ТА ЕВОЛЮЦІЯ МІЖЕТНІЧНИХ КОНФЛІКТІВ У НЕЗАЛЕЖНІЙ ГРУЗІЇ

У статті досліджено підґрунтя конфлікту між Грузією та її автономними республіками: Південною Осетією, Абхазією та Аджарією.

Ключові слова: Абхазія, Аджарія, Південна Осетія, Грузія, етнополітика, етнос, нація, політичний режим.

V. Machuskyu. The origins and evolution of ethnic conflicts in independent Georgia. In the article the subsoil conflict between Georgia and its autonomous republics: South Ossetia, Abkhazia and Adjara.

Key words: Abkhazia, Adjara, South Ossetia, Georgia, ethnic policy, ethnicity, nation, political regime.

Після розпаду Радянського Союзу багато союзних республік виявилися наодинці з проблемою збереження територіальної цілісності. Непродумана політика СРСР, спрямована на знищення національної ідентичності, неприйняття етнонаціональних властивостей різних народів призвела до акумуляції протестних настроїв у так званих автономних областях усередині союзних республік. Найбільш гострим конфлікт виявився в країнах Закавказзя та, зокрема, в Грузії.

Кінець 80-х – початок 90-х років виявився для Грузії особливо складним. Націоналістична ідея, яку продукував політичний клас Грузії, виявилася хибною щодо творення федеративного устрою. Ідею, покладену до єднання грузинського народу, не сприйняли інші етноси, які входили до складу Грузинської РСР. Це спричинило затяжний збройний конфлікт з автономіями і, врешті-решт, втрату Південної Осетії та Абхазії. Міжетнічні війни проходили на тлі боротьби за владу в середині самої Грузії.

Грузія – невелика країна (територія 69,7 тис. кв. км, населення 4,6 млн чол.). За конституцією Грузія вважається федеративною республікою. До складу федерації,

окрім самої Грузії, входять Аджарія, Південна Осетія, Абхазія. Останні дві республіки лише де-юре вважаються територією Грузії, де-факто Грузія не має на них жодного впливу. Ці території займають російські війська.

Південна Осетія (територія 3900 кв. км, населення 72 тис. чол.) у 1922 – 1990 роках входила до складу Грузинської РСР. У 1991 році вийшла зі складу ГРСР, протестуючи проти відокремлення Грузії від СРСР. У Конституції Грузії має назву Цхінвальський регіон і вважається невід'ємною частиною федерації. Переважну кількість населення (приблизно 80%) становлять південні осетини.

Абхазія (територія 8665 кв. км, населення 240 тис. чол.) була утворена 26 березня 1921 року як незалежна Соціалістична Радянська Республіка Абхазія. 19 лютого 1931 року була перетворена в автономну республіку в складі ГРСР. У 1990 році, коли ГРСР прийняла рішення про вихід з СРСР, Абхазія проголосила себе Абхазькою РСР і відмовилася виконувати накази Грузії.

Аджарія (територія 2899 кв. км, населення 382 тис. чол.) автономна республіка у складі Грузії, населена аджарцями (етнографічна група грузинів). Створена 16 июля 1921 року як Аджарська АРСР. У 1991 році главою Верховної Ради Аджарської Автономної Республіки став Аслан Абашидзе. Після початку громадянської війни він створив власну армію як противагу збройним угрупованням прихильників Звіада Гамсахурдія. На відміну від Абхазії і Південної Осетії, Аджарія не намагалася добитися незалежності, розвивалася лише як вільна економічна зона. У 2000 році А. Абашидзе домігся внесення в Конституцію Грузії особливого державного статусу Аджарії. Фактично він був напівнезалежним правителем республіки. Грузія ж прагнула повернути вплив у Батумі.

З падінням Радянського Союзу Грузія проголосила незалежність. Главою держави було обрано Звіада Гамсахурдія (р.н. 31 березня 1939 – р.с. 31 грудня 1993) грузинського політичного діяча, письменника, дисидента, доктора філологічних наук. У 1990 році він обіймав посаду Голови Верховної Ради Грузинської РСР. Саме його націоналістична політика і авторитарний стиль керівництва, на думку

науковців, спричинили спалах міжетнічного конфлікту з Південною Осетією і Абхазією та протистояння з Азербайджаном. Ще 23 листопада 1989 року З. Гамсахурдіа організував «мирний» похід на столицю Південної Осетії Цхінвалі. У місто увійти не вдалося, тому кілька тисяч його однодумців утримували місто в облозі близько трьох місяців. Будучи в 1974 році творцем «Ініціативної групи захисту прав людини в Грузії», він тим не менш, після невдалого походу на Цхінвалі припустився у гнівну риторику, пропонуючи осетинам або змиритися і влитися до складу єдиної Грузії, або іммігрувати до Росії. Подібні дії неминуче призвели до збройного протистояння двох народів.

Причини початку етнічного протистояння Грузії та Південної Осетії полягали в наступному:

1. Південно-Осетинська автономна область була рішуче заявлена як результат багатовікової боротьби осетинського народу за свою самобутність і самовизначення. З такого трактування виводилася жорстка і досить безкомпромісна формула: Південно-Осетинська автономія у тому або іншому вигляді має бути збережена у будь-якому разі як безумовна і надійна гарантія фізичного і етнокультурного самозбереження південної частини осетинського етносу [1].

2. Осетинський етнос був заявлений корінним населенням цієї території. Згідно з цим твердженням, південні осетини поселилися на своїй нинішній території в досить глибоку давнину.

3. Територія Південної Осетії була заявлена, з осетинського боку, як реальне єдине місце проживання південних осетинів, таких, що не мають жодної іншої історичної батьківщини, де б то не було. З осетинського погляду видавалося, що земля належить тим, хто на ній мешкає нині де-факто, а не тим, хто колись у далекому минулому на ній мешкав. Інакше осетинський етнос міг би заявити про численні територіальні претензії до багатьох народів Радянського Союзу, що було б абсолютно абсурдно. Цей факт усупереч грузинській аргументації про відсутність стародавніх традицій державності у південних осетинів цілком укладається в загальне русло процесу розпаду

і утворення нових держав і державних утворень, приклади яких досить численні і поширені у світовій практиці [2].

4. Осетинська позиція визначила необхідність і правомірність проросійської орієнтації осетинського етносу, що дозволило створити досить сприятливі умови для фізичного збереження і культурного розвитку осетинського етносу не лише на Півночі, але і на Півдні Осетії.

Ще восени 1989 року Південна Осетія декларувала підвищення свого політичного статусу. 10 листопада 1989 року Південно-Осетинська автономна область рішенням 12-ї сесії Обласної Ради народних депутатів була перейменована в автономну республіку. Одночасно було затверджено звернення до Верховної Ради ГСРСР з проханням схвалити це рішення [2, с.3].

Верховна Рада Грузинської РСР оголосила це рішення неконституційним і таким, що не має юридичної сили, і негайно його анулювала [3, с.2].

Понад те, грузинські неформальні організації гостро зреагували на ці події та організували, як було зазначено вище, 23 листопада 1989 року багатотисячний похід на столицю Південної Осетії місто Цхінвалі під приводом захисту грузинського населення [2, с.3]. Організатори цієї акції зробили спробу увійти до міста і провести в ньому мітинг, але, не досягнувши успіху, взяли Цхінвалі в оточення, встановивши тримісячну зимову блокаду міста.

Проте і ці дії не сприяли успіху грузинській стороні. 20 вересня 1990 року в Південній Осетії була прийнята Декларація про Суверенітет, що відмічається сьогодні як офіційна дата південноосетинської незалежності. Декларацією проголошувалось утворення Південно-Осетинської Радянської Демократичної Республіки (ПОРДР) і було подано звернення до Верховної Ради СРСР про визнання її як суб'єкта радянської федерації. 28 листопада 1990 року ПОРДР була перейменована в Південно-Осетинську Радянську Республіку (ПОРР). Одночасно був створений тимчасовий виконавчий орган нової республіки – Тимчасовий Виконком ПОРР, що здійснював виконавчу владу до проведення загальних виборів у найвищі органи республіки. 9 грудня 1990 року були проведені вибори

в її найвищий орган – Верховну Раду, що легітимували утворення нової республіки [4, с.162].

Фактично ці кроки означали повторне підвищення її політичного статусу і призвели, на відміну від першого підвищення, до фактичного розриву з Грузинською РСР і виходу з її складу.

11 грудня 1990 року Верховна Рада Республіки Грузія прийняла безпрецедентне в умовах загального «параду суверенітетів» на території СРСР рішення, одногосно підтримане усіма депутатами, про скасування і повну ліквідацію Південно-Осетинської автономної області, утвореної в 1922 році. Територія автономії була розділена на 4 адміністративні райони. У двох з них, Цхінвальському і Джавському, найкомпактніше заселених осетинами, був введений режим надзвичайного стану.

Нова осетинська еліта аргументувала свої позиції захистом національної автономії і етносу від грузинської агресії, що очікувалася. Згідно з цією аргументацією підвищення статусу було необхідним кроком для захисту осетинських національних інтересів, гарантування безпеки і створення надійних правових гарантій недоторканості автономії і етносу.

Повний розрив же з Грузією обґрунтовувався, з осетинського боку, прагненням увійти до складу СРСР як самостійний суб'єкт нового союзного договору і залишитися, таким чином, у складі оновленого Радянського Союзу. Згідно з осетинською аргументацією для реалізації цього плану слід було здійснити швидкий розрив з Грузією відповідно до загальнонародного волевиявлення, оскільки вихід Грузії з СРСР і перетворення її в незалежну державу – вже справа найближчого майбутнього.

Прагнення залишитися в СРСР підкреслювало намір південних осетинів увійти через СРСР до складу Російської Федерації і воз'єднатися з Північною Осетією, тобто здійснити своє політичне самовизначення в руслі традиційної російської орієнтації і розв'язати проблему роздільності осетинського етносу.

Грузинська сторона також обґрунтовувала свої дії етнічними інтересами. Суть грузинської аргументації

визначалася необхідністю зняття загрози і небезпеки грузинським національним інтересам, що нібито виходила від автономій. Грузинський національний рух аргументував рішення Верховної Ради Грузії про відміну підвищення статусу незаконністю, неконституційністю цієї акції, що суперечить грузинським національним інтересам.

У своїй промові на сесії Верховної Ради Республіки Грузія, на якій було ухвалено рішення про скасування ПОАО, Голова Верховної Ради З. Гамсахурдія виклав грузинську позицію такими словами: «Ми могли щодо Південної Осетії здійснити відповідні законодавчі акти, спрямовані на виправлення ситуації, що склалася. Але це призвело б лише до чергової «війни законів». Ми повинні здійснити рішучі акції проти Південної Осетії, які б остаточно, раз і назавжди покінчили б з осетинською проблемою у Грузії» [5, с.100–101].

28 жовтня 1990 року відбулися вибори у Верховну Раду ГСРСР, на яких реальну боротьбу за голоси виборців вели радикальний блок «Круглий Стіл – Вільна Грузія» (КС-ВГ) і Компартія. Перемогу здобув «КС-ВГ», який набрав 53% голосів виборців. Головою ВР ГСРСР був обраний лідер радикалів З.Гамсахурдія. На другому місці виявилася грузинська Компартія, що представляла офіційну владу (29%). На думку спостерігачів, вона не змогла звільнити себе від вантажу старих принципів, хоча і заявила про свій вихід з КПРС [6]. Жодна з ліберальних партій не змогла здолати чотиривідсоткового порога [7, с.57].

Розклад політичної кон'юнктури в Південній Осетії також був зумовлений протиборством двох найбільш відомих у південноосетинському суспільстві політичних сил – Південноосетинського обкому Компартії і Народного фронту. Це протистояння двох політичних сил фактично визначило головну лінію розмежування у політичній боротьбі.

Прийти до влади в 1990 році Народному фронту вдалося внаслідок активних зусиль із здійснення повторного підвищення південноосетинського статусу. На практиці це вилилося в Декларацію про Суверенітет від 20 вересня 1990 року, а потім і у проголошення Південно-Осетинської

Радянської Демократичної Республіки і у формування Тимчасового Виконкому, покликаного здійснювати владу до проведення загальних виборів у Верховну Раду нової республіки. Головою Тимчасового Виконавчого комітету був обраний Т.Кулумбеков – креатура НФ [8].

Тим часом у самій Грузії розпочиналася боротьба за владу. 19 серпня 1991 року З. Гамсахурдіа, після приходу у Москві до влади ГКЧП виконав наказ про розформування незаконних військових формувань і розігнав Національну гвардію Грузії. Проте після провалу ГКЧП особовий склад Національної гвардії віддалився у Рконський ліс. Уже 2 вересня в Тбілісі, на проспекті Руставелі, відбувся мітинг Національно-демократичної партії Грузії (НДП), на якому мітингувальники висунули вимогу відставки президента. Спецназ, що оточував мітингувальників, відкрив вогонь, внаслідок чого було поранено 6 осіб. 3 вересня командир Національної гвардії Тенгіз Кітовані відмовився виконувати накази президента і повів гвардійців на Тбілісі для підтримки демонстрантів. З.Гамсахурдіа відмовився вести будь-які переговори і 22 грудня 1991 року частини Національної гвардії під проводом Тенгіза Кітовані підняли в Тбілісі заколот, захопили низку стратегічних об'єктів у місті і атакували будівлю парламенту. З. Гамсахурдіа змушений був утікати з країни. Але ані Вірменія, ані Азербайджан не надали йому політичного притулку. Єдиною виявилася Чеченська республіка, керована Джохаром Дудаєвим. У самій Грузії залишилися прихильники экс-президента – зв'ядісти, які стали в опозицію до нового уряду. Завдяки їм 24 вересня 1993 року Гамсахурдіа зміг повернутися назад до Грузії і очолити так званий «Уряд у вигнанні». Внаслідок успішного наступу до листопада 1993 року під його контролем опинилася значна частина Західної Грузії. Однак до 6 листопада 1993 року він зазнав поразки від урядових військ, штаб-квартира Звіада Гамсахурдіа була захоплена, а сам він з групою прихильників змушений був якийсь час ховатися в горах, де 31 грудня 1993 року загинув у селі Дзвелі Хібула в гірській області Самегрело від рук убивці.

21 лютого 1992 року правляча Військова рада Грузії оголосила про скасування Конституції країни і відновлення Конституції Грузинської Демократичної Республіки 1921 року. Декларацією було оголошено, що влада Грузії визначає верховенство міжнародних правових актів і Конституції 1921 року без зміни «нині існуючих кордонів і національно-державного устрою (Абхазія і Аджарія) Республіки Грузія». Державна рада – тимчасовий парламент своєю постановою від 24 лютого 1992 року ухвалив, що до приведення чинного законодавства у відповідність з принципами Конституції Грузії на території країни діє існуюче законодавство.

Після поразки З. Гамсахурдія главою держави став спікер парламенту Едуард Шеварднадзе (народився 25 січня 1928 року), колишній радянський номенклатурник, який зробив блискучу кар'єру за часів СРСР (за радянської влади обіймав посади: міністра охорони громадського порядку (1964–1968 роках), міністра внутрішніх справ (1968–1972 рр.), першого секретаря ЦК Компартії Грузинської РСР (1972–1985 рр.), міністра закордонних справ СРСР (1985–1990 роках)). Саме Е.Шеварднадзе був головним організатором військового перевороту в Республіці Грузія, змістивши президента Звіада Гамсахурдіа і фактично зупинивши громадянську війну.

Повернувшись до Грузії в березні 1992 року, Шеварднадзе очолив Державну Раду, сформовану керівниками перевороту проти Звіада Гамсахурдіа. Державна Рада контролювала велику частину території Грузії, за винятком Південної Осетії, Аджарії та Абхазії. Одночасно тривала громадянська війна в Мегрелії, на батьківщині предків Гамсахурдіа, де вірні йому сили утримували місто Зугдіді.

Громадськість Абхазії шукала шляхи стабілізації обстановки, яка особливо загострилася через переворот у Тбілісі і розбіжності між грузинською і абхазькою фракціями у Верховній Раді Абхазії.

9 травня 1992 року в Сухумі була створена Рада національної єдності Абхазії, до якої увійшли представники політичних організацій, трудових колективів, інтелігенції

та інші. Рада закликала багатонаціональне населення республіки перешкодити порушенню Конституції автономії, узурпації влади і беззаконню, до об'єднання всіх демократичних сил для запобігання ескалації міжнародного протистояння.

23 червня 1992 року Верховна Рада Абхазії анулювала Конституцію 1978 року і відновила Конституцію 1925 року. 14 серпня 1992 року загони Національної гвардії Грузії під командуванням Тенгіза Кітовані, під приводом охорони залізниці, вторглися на територію Абхазії. Саме в цей день парламент Абхазії збирався запропонувати Грузії федеративні відносини.

Війна проходила з перемінним успіхом, відрізнялася жорстокістю дій з обох сторін, і місцями справа доходила навіть до етнічних чисток. 14 травня 1994 року за посередництва Росії було укладено Угоду про припинення вогню і поділ сил. 250 тис. грузинів (половина населення Абхазії) покинули республіку.

Ставши президентом Грузії 5 листопада 1995 року (набрав 72,9% голосів), Едуард Шеварднадзе не зміг домогтися повернення Абхазії і Південної Осетії і розв'язання політико-економічних проблем країни. Особливо загострився конфлікт з Російською Федерацією. Він відразу взяв курс на поглиблення відносин із Заходом та протистояння з Російською Федерацією. Але суттєвих реформ проведено не було, а внаслідок розірвання відносин з Російською Федерацією були втрачені важливі економічні зв'язки. У країні величезного розмаху набирають корупція та злидні, зростає вплив мафії, знову починаються військові дії в Абхазії.

Після припинення військових дій у 1994 році в Абхазії абхазька влада контролювала значну частину своєї території, за винятком окремих грузинських анклавів. Невдалі п'ятирічні абхазько-грузинські мирні переговори змусили грузинських біженців братися за зброю. Маленькі партизанські одиниці поступово об'єднувалися і в 1996 році сформували Білий легіон. Приблизно 300 грузинських партизанів незаконно перемістилися в Гальський район Абхазії

і почали приготування до війни. Навесні 1998 року ситуація в Абхазії різко загострилася. Грузинські бойові групи збільшили кількість нападів на абхазьку армію, яка нарешті втратила контроль над Гальським районом.

20 травня 1998 року добре озброєні абхазькі сили ввійшли до Гальського району. Грузинські партизани звернулися за підтримкою до МВС Грузії. Проте збройні сили Абхазії продовжували свій наступ протягом шести днів і 26 травня взяли під свій контроль майже весь Гальський район. У той же день між сторонами було укладено перемир'я за підтримки представників Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних організацій. Тим не менш, умови досягнутих угод неодноразово порушувалися обома сторонами, що призвело в кінцевому підсумку до збройних конфліктів у 2001 році та в серпні 2008 року.

9 квітня 2000 року Едуард Шеварднадзе був переобраний президентом Грузії, набравши понад 82% голосів виборців. Уже у вересні 2002 року Е. Шеварднадзе заявив, що після завершення президентського терміну правління в 2005 році він має намір піти на пенсію і почати писати мемуари. Але 2 листопада 2003 року в Грузії відбулися парламентські вибори, на яких провладний блок «За нову Грузію» набрав 21,32% голосів, опозиційний «Союз демократичного відродження» – 18,84%. Опозиція не погодилася з результатами виборів і висунула ультиматум Едуарду Шеварднадзе – піти у відставку з поста президента, або опозиція займе президенську резиденцію. Під тиском народних заворушень 23 листопада 2003 року Е. Шеварднадзе подав у відставку.

До влади прийшов Михайло Саакашвілі (нар. 21 грудня 1967 року), який обійняв пост глави держави внаслідок «Революції Троянд». Михайло Саакашвілі радикально відрізнявся від попередніх президентів не тільки Грузії, але й країн СНД. Сильний, відкритий, харизматичний, він дійсно почав з приходом до влади реалізацію багатьох реформ, часто не популярних, але, тим не менш, дієвих. Навіть біографія майбутнього президента вигідно відрізнялася від

його опонентів (золота медаль у середній школі, закінчення з відзнакою факультету міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського університету ім. Т.Шевченка, закінчив Колумбійський університет (Нью-Йорк), навчався в Університеті Дж. Вашингтона у Вашингтоні, стажувався в Академії європейського права у Флоренції і в Гаазькій академії міжнародного права).

Важливою подією на цьому етапі стали парламентські вибори. У березні 2004 року було обрано 150 депутатів парламенту за пропорційною системою. Блок «Національний рух – Демократи», що представляв тріумвірат переможців, набрав 66,24% голосів і здобув 135 місць.

Вибори спровокували політичну кризу в Аджарії. ЦВК Грузії заявив, що в ряді округів, де перемогли прихильники А. Абашидзе, були допущені порушення. Результати були анульовані, однак влада Аджарії відмовилася допустити членів ЦВК, які прибули для організації нових виборів. М.Саакашвілі оголосив про направлення підрозділів МВС у Батумі, тоді А. Абашидзе наказав висадити в повітря мости на кордонах автономії. У той же час, протести всередині самої Аджарії ставали дедалі сильнішими. 6 травня А.Абашидзе капітулював, він та члени його сім'ї відлетіли до Москви. На нових виборах у Верховну Раду Аджарії прихильники тріумвірату набрали 72% голосів, згодом були прийняті закони, які підпорядковували уряд автономії президенту Грузії.

27 грудня 2006 року грузинський парламент прийняв пакет поправок до Конституції Грузії [9], головна мета яких полягала в тому, щоб провести в 2008 р. одночасно вибори парламенту і президента країни. Необхідність поєднання виборів була обґрунтована фінансовою доцільністю та необхідністю економії бюджетних коштів, а також неприпустимістю одночасного проведення президентських виборів в Росії і парламентських виборів у Грузії. Таке суміщення термінів, на думку грузинської влади, таїло в собі серйозні ризики для стабільності, тому що певні сили в Росії могли спробувати підірвати внутрішньополітичну ситуацію в Грузії і тим самим якось вплинути на результат парламентських виборів [9].

Необхідність поєднання виборів оскаржила парламентська опозиція, лідери якої вважали зміни Конституції політичним маневром М. Саакашвілі з метою продовжити термін власного правління. Опозиція наполягала на тому, що питання необхідно винести на всенародне обговорення і що проект змін до Конституції має бути більш ретельно опрацьований і узгоджений з міжнародними організаціями, зокрема з Венеціанською комісією Ради Європи. Всі доводи опозиції проти зміни Конституції і перенесення термінів парламентських виборів були проігноровані владою.

У листопаді 2007 р. в Тбілісі відбулися акції протесту об'єднаної опозиції. Їх головним гаслом було проведення парламентських виборів навесні наступного року, тобто в терміни, які раніше були передбачені Конституцією (у квітні 2008 р.).

Грузинська опозиція прагнула використати протестні настрої. Її лідери звинувачували владу в тому, що вона відвернулася від народу, розвалила економіку країни, розпродала національні багатства, порушує основні права людини, закони і свободу слова. М. Саакашвілі категорично відмовився знову переносити дату виборів.

Після розгону демонстрації біля парламенту опозиція почала нові акції протесту в Кутаїсі, Батумі та різних районах столиці, де між мітингуючими і спецназом відбулися зіткнення. Президент Грузії звинуватив опозицію в спробі державного перевороту і оголосив у країні надзвичайний стан. На час дії надзвичайного стану на території республіки були введені обмеження на проведення демонстрацій і маніфестацій, а також на заклики в ЗМІ до насильства, організації заворушень і повалення влади із застосуванням сили. Після цього всі телекомпанії і радіостанції Грузії, окрім громадського телебачення, припинили інформаційні випуски.

Після розгону опозиційного мітингу в Тбілісі рейтинг М. Саакашвілі знизився до 10-12%, а 24 листопада він був змушений оголосити про свою відставку і про проведення дострокових президентських виборів.

З 2007 року по теперішній час--- режим М. Саакашвілі набув більш жорстких рис. На позачергових президентських виборах 5 січня 2008 року він набрав 56% голосів. Відбулося певне зниження рівня популярності. З іншого боку, проведення радикальних реформ, особливо в держсекторі, не могло не залишити велику кількість незадоволених громадян. Відповідно, ряди опозиції почали поповнюватися.

У той же час, грузинська опозиція не змогла об'єднатися і висунути єдиного кандидата в президенти. Як наслідок, протестний електорат виявився розпорошеним, що зіграло на руку М. Саакашвілі.

Через два місяці після виборів президента Грузії, місія спостерігачів ОБСЄ опублікувала свою підсумкову доповідь, в якій процес підрахунку голосів був оцінений позитивно.

Незважаючи на успіхи в економічній і адміністративній сфері, у відносинах з невизнаними республіками Абхазія і Південна Осетія, Михайло Саакашвілі зазнав фіаско. Риторика президента ні чим не відрізнялася від меседжів його попередників. Він усе так само, уникаючи дипломатичних жестів, говорив мовою ультиматумів. Найбільш складною і наболілою проблемою Грузії є питання територіальної цілісності. Напружені відносини з Аджарією, фактична незалежність від Грузії Південної Осетії та Абхазії, що потрапили під протекторат Російської Федерації, так чи інакше впливали на рейтинг президента, що обіцяв на виборах розв'язати цю проблему. У цих умовах М.Саакашвілі прийняв рішення силовим шляхом вирішити конфлікт з Південною Осетією.

8 серпня 2008 року грузинські війська вступили у Цхінвалі, столицю Південної Осетії, і оголосили про відновлення територіальної цілісності Грузії. Також було оголошено, що з сепаратистським режимом самопроголошеної республіки буде підписано акт про капітуляцію.

Того самого дня Росія ввела війська через Рокський тунель – єдиний шлях, що з'єднує Північну Осетію з Південною. Росія обгрунтувала введення військ необхідністю захисту своїх громадян (раніше Росія надала своє

громадянство жителям Південної Осетії і Абхазії) і власних миротворчих сил. До Південної Осетії увійшло близько 150 російських танків і бронетранспортерів. Російська авіація почала бомбити грузинські позиції. 9 серпня частини 58-ї армії Російської Федерації увійшли до Цхинвалі і витіснили грузинських військових, в місто були перекинуті підрозділи 76-ї повітряно-десантної дивізії Пскова.

Війська Російської Федерації швидко просунулися по території Грузії, проте втрутилося міжнародне співтовариство. Армія росіян змушена була відступити. Дипломатичні стосунки були розірвані. Парламент Російської Федерації того ж року визнав Південну Осетію та Абхазію незалежними республіками. Західна Європа була обурена подібним рішенням і відмовилася визнавати їх незалежність.

Поразка грузинської армії болісно вдарила по послабленому іміджу М.Саакашвілі. З 14 серпня по 16 серпня 2008 року керівниками держав, залучених у військові дії, був підписаний план мирного врегулювання грузино-осетинського конфлікту («План Медведєва – Саркозі»). Нині грузинська влада в офіційних документах і виступах використовує для іменування Південної Осетії назву «Цхинвальський регіон», введена у вживання ще під час президентства Едуарда Шеварднадзе. В результаті південноосетинської війни Грузія втратила контроль над 60 % територій регіону, а самопроголошена Республіка Південна Осетія стала де-факто незалежною, але невизнаною державою.

1 жовтня 2012 року опозиційний виборчий блок Грузинська мрія – Демократична Грузія на чолі з Бідзіна Іванішвілі отримав понад половини місць (54,85%) у парламенті Грузії [10]. Наступного дня після голосування Саакашвілі визнав, що його партія, Єдиний національний рух, програла на парламентських виборах і заявив про те, що вона переходить в опозицію. Главою уряду став Б.Іванішвілі. Відразу ж після перемоги новий прем'єр-міністр почав хвилю судових розслідувань проти колишніх міністрів і силовиків. Так само спостерігаються спроби зближення з Росією, проте загалом зовнішньополітичний курс країни залишився колишнім, прозахідним [11].

Політичний конфлікт між Південною Осетією, Абхазією і Грузією склався внаслідок здійснення сторонами відмінних одна від одної акцій, що повністю відповідає визначенню конфлікту як зіткненню різноспрямованих сил з метою реалізації своїх інтересів в умовах протидії.

Акції у кінці 80-х – початку 90-х років мали однобічний характер і свідчили про значну розбіжність політичних позицій сторін. Головним предметом політичного зіткнення між сторонами став політичний статус Південної Осетії та Абхазії. Різниця і відмінності в підходах сторін до цієї проблеми полягала в тому, що одна сторона – Південна Осетія та Абхазія старалася цей статус підвищити, прийшовши, таким чином, до повного розриву і остаточному виходу зі складу союзної республіки. Інша ж сторона – Грузія, при цьому, старалася в такому ж порядку цей статус принизити, кульмінацією чого стала повна і остаточна ліквідація цього статусу.

Аналіз зіткнення грузинських, з одного боку, і позицій автономій, з іншого, та ідеологічної боротьби, що розгорнулася між двома сторонами, дозволяє висловити припущення про те, що грузино-осетинські та грузино-абхазські міжетнічні стосунки піддалися потужній дії і впливу ідеології націоналізму, що відродилася в Грузії у кінці 1980-х рр.

Національна ідея актуалізувалася в Грузії внаслідок розпаду СРСР і надбання незалежності, при цьому ідея політичної незалежності стала стержневою домінантою грузинської масової суспільної свідомості. Незалежність стала розглядатися при цьому як панацея, як розв'язання усіх економічних, політичних та інших проблем національного розвитку і усвідомлювалася як наполеглива етнічна потреба. У Грузії відновлення державності стало заповітною мрією спершу елітарної частини населення, а пізніше і всій нації. І в ХІХ столітті, і за радянських часів грузинська інтелігенція виховувала народ саме в такому практичному дусі. Досягнення політичної незалежності Грузії стало мало не самоціллю для більшості нації і ніякі економічні і воєнно-стратегічні контраргументи не враховувалися [9].

Надбання політичної незалежності, безумовно, стимулювало процеси національно-державної консолідації в грузинському суспільстві. Особливістю цих процесів у Грузії стало їх протікання в руслі етнічної концепції національно-державного будівництва, спрямованої на формування етнічної нації і держави. Етнічна концепція нації, таким чином, ставала найважливішою характеристикою того, що відродження грузинського націоналізму як теорії і практики націобудівництва, зумовило формування в Грузії етнонаціоналізму, тобто «право крові», як у Німеччині, а не «право ґрунту», тобто у грузинському суспільстві переважала не загальногромадянська свідомість, а етнічна [12, с.6].

Серед найважливіших ознак грузинського націоналізму, що дозволяють ідентифікувати його як етнонаціоналізм, – це апеляція до природного права, включаючи і «право крові». Базова формула грузинського національного проекту декларує: нічого не хочемо крім того, що нам належить по праву? але те, що наше, ми не віддамо [13, с.25], а «право крові» служить доказом етнічних прав на територію.

«Вибір» етнічної концепції національно-державного будівництва був здійснений у грузинському суспільстві внаслідок сучасних і історичних передумов. Так, у процесі формування в Грузії етнічної концепції вирішальну роль відіграло націобудівництво в колишньому СРСР, здійснене саме на етнічній концепції нації. Оскільки спроби подолання цих уявлень у Радянському Союзі не досягли кінцевою мети і не привели до формування єдиної громадянської нації, то після розпаду СРСР етнокультурне уявлення, що переважало в Радянському Союзі, було успадковане усіма державами, що входили до його складу.

Понад те, етнокультурний досвід радянського федералізму знайшов у Грузії сприятливий ґрунт, поєднавшись з історичними традиціями грузинського націоналізму. У цьому плані національна грузинська ідея сягала коренями Середньовіччя.

Позиції з осетинського питання формувалися у процесі специфічного трактування двох ключових проблем : осетинської автономії і проблеми осетинського етносу.

Актуалізація обох цих проблем мала цілком об'єктивний характер у світлі національно-консолідаційних процесів, що розгорнулися в Грузії, і була зумовлені необхідністю їх інтеграції і визначенням їхньої ролі в цьому процесі. Проте проблемність ситуації виникала не стільки від необхідності інтеграції автономій і етнічних меншин у цілому в грузинську державу, що будувалася, скільки від того варіанта розв'язання цієї проблеми, який був сформульований етнонаціоналізмом.

Згідно з етнотериторіальною, або ж політичною, парадигмою етнонаціоналізму осетинська автономія і дві інші автономії в Грузії – Абхазька і Аджарська – не мали права на існування і мали бути скасовані незалежно від будь-яких політико-правових обставин.

Подібна категоричність, безумовно, провокувала конфронтацію з автономіями, оскільки абсолютно не враховувала усталені на той час у регіоні соціально-політичні реалії, а також колективні права етнічних груп, що проживали у цих автономіях.

Особливе невдоволення автономій ці позиції викликали в умовах широко «параду суверенітетів», що розгорнувся в той період, коли екстериторіальні утворення в СРСР в односторонньому порядку декларували підвищення своїх політичних статусів. На цьому фоні з усіх республік СРСР Грузія виявилася єдиною державою, що відкрито і офіційно висловила своє прагнення ліквідувати автономії.

Подібна жорсткість щодо автономій виявилася абсолютно ірраціональною, оскільки провокувала спротив меншин і етнічні кризи в республіці, ускладнюючи, таким чином, боротьбу самого грузинського етносу за незалежність. Проте, якщо розглядати це явище базових принципів національно-державного будівництва, то можна побачити цілком раціональне пояснення. У цьому плані етнотериторіальна парадигма грузинського націоналізму базувалася на повній відмові від федералістської структури Грузинської РСР, демонтажі його національно-державного устрою і прагненні створити унітарну державу з централізованим управ-

лінням, наділивши усіма владними функціями управління титульний етнос, при цьому етнічні меншини втрачали можливість самоврядування на власних територіях.

Формування таких підходів у грузинському суспільстві значною мірою було зумовлене актуалізацією проблеми території і меж у процесі грузинського націобудівництва. Тому проблема території і меж інтерпретується у Грузії в етнічних категоріях – етнічний контроль над територією і визначення етнічних меж відтворюваної держави.

Згідно з етнотериторіальною парадигмою грузинського етнонаціоналізму межі відтворюваної держави мають бути окреслені за максимально-граничною траєкторією, тому етнічні межі цієї держави повинні бути поєднані з існуючими адміністративними межами ГРСР.

Етнічний контроль над територією, зі свого боку, об'єктивно неможливий без повного політичного контролю, у зв'язку з чим як головна передумова його здійснення розглядається унітарний устрій держави. Тому наявність у Грузії автономій вступала у протидію з принципами формування грузинської держави і, в першу чергу, засадами його національно-державного устрою. Тому заперечення легітимності автономій виникало від принципової неможливості їх існування у складі нової Грузії взагалі. У цьому плані осетинська і абхазька автономії як такі ставили під серйозний сумнів можливість встановлення повного грузинського контролю над територією Південної Осетії і Абхазії, а отже – і етнічних меж відтворюваної грузинської держави. Тому наявність цих автономій вступала у занадто очевидну суперечність з грузинськими етнічними цілями.

Проблема об'єктивно полягала в тому, що етнічні меншини не допускалися до грузинського націобудівництва, незважаючи на їх інтегрованість у грузинське суспільство. І в цьому плані створювалася парадоксальна ситуація в Грузії: навіть у разі згоди осетинів та абхазців жити на «грузинській землі» і за грузинськими законами у них тут не могло бути батьківщини. Батьківщина осетинів, уявляється в етнічній грузинській свідомості

як «історична», знаходилася на Північному Кавказі, а територія Абхазії так чи інакше тривалий час входила до складу Грузії і була наполовину заселена грузинами. Лише Аджарія змогла інтегруватися у федерацію без зайвих проблем. Більша частина населення цієї автономії змогла сприйняти національну ідею Грузії, бо являла собою ті самі базові етнокультурні засади.

1. Маргиев В. К вопросу о статусе Южной Осетии / В. Маргиев // Дарьял. – 1993. – №3. – С. 130.

2. Пять лет Республике Южная Осетия: Официальные материалы. – Цхинвал, 1996. – С. 3.

3. Ожиганов Э. Этнонациональные конфликты в Республике Грузия: Южная Осетия и Абхазия / Э. Ожиганов. – М., 1994. – С. 2.

4. Гаджиев К.С. Геополитика Кавказа / К.С.Гаджиев. – М., 2001. – С. 162.

5. Южная Осетия: 10 лет Республике / [отв. ред. К.Г.Дзугаев]. – Владикавказ, 2000. – С. 100–101.

6. Речь Председателя ВС РГ З.Гамсахурдиа на сессии ВС 11 декабря // Заря Востока. – 1990. – 14 декабря.

7. Гачечиладзе Р.Г. Многопартийные выборы в Грузии / Р.Г. Гачечиладзе // Социс. – 1991. – №5. – С. 57.

8. Гордиенко А. Грузинский парламент переписывает Конституцию / А.Гордиенко // Независимая газета, 15.12.2006 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ng.ru/cis/2006-12-15/6_grazia.html

9. Воробьев В. ОБСЕ заговорила на языке оппозиции // Российская газета, №4560, 11.01.2008, [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rg.ru/2008/01/11/gruziya.html>

10. Корреспондент [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://korrespondent.net/world/1403134-parlamentskie-vybory-v-gruzii-podschitany-100-golosov>

11. Галкин Д. Борис Манжуков: «Иванишвили оседлал волну социального недовольства» / Д.Галкин // 2000. – 2012.- 3 ноября.

12. Гачечиладзе Р.Г. Правда о грузинской зиме / Р.Г. Гачечиладзе // Социс. – 1992. – №8. – С. 6.

13. Нодиа Г. Конфликт в Абхазии: Национальные проекты и политические обстоятельства / Г.Нодиа // Грузины и абхазы: Путь к примирению / [под ред. Б. Коппитерса]. – М., 1998. – С. 25.